

วารสารวิชาการ
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มิติวิถีพุทธ: การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมในความเป็นไทยและอินเดีย
The Buddhist Way of Life: Intercultural Communication
of Thailand and India

พระอาจารย์ ดร.ณัฐวัฒน์ ตั้งปฐมวงศ์
(ญาณปโป)

นักวิชาการอิสระและนักวิจัย, ด้านการสื่อสารพุทธศาสนา
และปรัชญา, ประจำพุทธคยา เดอะพาราไดซ์ เกสต์
เฮ้าส์ เมืองพุทธคยา รัฐพิหาร ประเทศอินเดีย,
วัดบันเสา จังหวัดเชียงใหม่

Abstract

A paradigm has arising under the belief that Thailand and India. The relations are longstanding and deep within the same and similar religious and cultural dimensions. "The Buddhist way of life" There is resulting from both internal and external development in individual and community organization in all 4 areas; Physical, Social, Mental and Intellectual, there is a prosperous living together in society. There are which in good practice for society and the principles that individuals, organizations, society and communities. And there should adhere to in having boundaries that must be maintained together in order to lead oneself and the community. There is aiming to be an aspiration that will be a means of achieving true and lasting peace and peace from "Awakening" at 6 levels: Individual level, Family level, Rural Village level, Urban level, National and Global level, etc.

Keywords:

Thailand and India, Intercultural Communication, Way of Life, Buddhist

บทคัดย่อ

กระบวนทัศน์ที่เกิดขึ้นภายใต้ "ความเชื่อ" ที่ว่าความสัมพันธ์ระหว่างไทยและอินเดียเป็นความสัมพันธ์ที่มีมายาวนานและมีแง่มุมที่ลุ่มลึกภายใต้มิติทางศาสนาและวัฒนธรรมที่มีความเหมือนและคล้ายคลึงกันคือ "มิติวิถีพุทธ" ที่เกิดจากการพัฒนาทั้งภายในและภายนอกตนเอง ในความเป็นปัจเจกบุคคลและองค์กรชุมชน ในทั้ง 4 ด้าน; กาย สังคม จิตใจ และทางปัญญา" ถือเป็นความเจริญงอกงามของการอยู่กันด้วยดีในสังคม อันเป็นข้อพึงปฏิบัติที่ดีต่อสังคม และหลักการที่บุคคล องค์กร สังคม และชุมชน ควรยึดถือในการมีขอบเขตที่ต้องรักษาร่วมกันเพื่อนำพาตนและชุมชน มุ่งสู่ความเป็นอารยะ อันจะเป็นหนทางให้เกิดความสันติสุขอย่างสงบสุขที่แท้จริงและยั่งยืน จาก "การตื่นรู้" ใน 6 ระดับคือ ระดับปัจเจก, ระดับครอบครัว, ระดับหมู่บ้านชนบท, ระดับเมือง, ระดับชาติ และระดับโลก เป็นต้น

คำสำคัญ:

ความเป็นไทยและอินเดีย, การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม, มิติวิถีพุทธ

บทนำ

ดัชนีชี้วัดระดับการพัฒนาทางเศรษฐกิจมีความเติบโต ระดับของการพัฒนาเทคโนโลยีก้าวหน้าไปอย่างไร้ขีดจำกัด ระดับการศึกษาของคนในสังคมสูงขึ้น รายได้ค่าตอบแทนสูงขึ้น การครองชีพที่ดีขึ้น สินค้าเครื่องอุปโภคบริโภคมีคุณภาพและปริมาณที่พอเพียงจนล้นเกินไป วิถีชีวิตของผู้คนและสังคมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและรุนแรง (Drastically Change) ภายใต้การประกาศกระบวนทัศน์ใหม่ ที่ว่าด้วยการพัฒนา ไปสู่ความทันสมัย (Modernization) ภายใต้ระบอบเศรษฐกิจทุนนิยม (Capitalism) ด้วยเส้นทางของอุตสาหกรรมนิยม (Industrialism) การพัฒนาไปสู่การเป็นสังคมเมือง (Urbanism) เอาเรื่องเศรษฐกิจเป็นแกนหลักของการพัฒนา มีเป้าหมายเพื่อสร้างความมั่งคั่ง (Wealth) ทางเศรษฐกิจ โดยละเลยที่จะให้ความสำคัญกับคน ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนา ลดทอนคุณค่าความเป็นมนุษย์ลง เป็นเพียงหนึ่งในปัจจัยการผลิตเท่านั้น การแพทย์ตะวันตกในปัจจุบัน มีความเชื่อเหมือนแพทย์ตะวันออก ที่เชื่อว่า “สุขภาพและโรคทั้งทางกายและใจ ไม่ได้เกิดมาจากความผิดปกติของสารเคมีและสรีระวิทยาภายในเซลล์เท่านั้น แต่ยังเกี่ยวข้องกับภาวะจิตใจ ด้วยแนวทางการส่งเสริมสุขภาพองค์รวม ที่มีความเชื่อว่า กาย จิต สังคม และจิตวิญญาณ มีความเชื่อมโยงกันอย่างมีนัยยะสำคัญ” (ชินุทัย กาญจนะจิตรา. 2554: 48) ซึ่งอดัม (Adam. S. 1978: 148) จากหนังสือ Power of the Mind ได้ให้คำจำกัดความที่กระชับขึ้นว่า “กระบวนทัศน์ คือวิถีทางที่เรามองโลก ดังเช่น ปลา มองน้ำที่ตัวเองว่ายอยู่ เมื่อปลาอยู่ในน้ำ สิ่งที่เราเห็นคงไม่ใช่ น้ำ ดังที่ผู้อื่นเห็น ซึ่งอดัม ได้พูดอีกว่า “เมื่อเราอยู่ท่ามกลางกระบวนทัศน์ใด เราจะนึกไม่ออกถึงกระบวนทัศน์อื่นๆ” โดยสังคมในปัจจุบันนั้น เป็นสังคมที่อยู่ท่ามกลางการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมที่มีบทบาทเป็นอย่างมากกับชีวิตมนุษย์ในยุคปัจจุบัน โดยวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มีความซับซ้อนและมีความสำคัญต่อการสื่อสารของมนุษย์ทุกคน ในขณะที่เราทำการสื่อสารกับบุคคลอื่นนั้น บุคคลแต่ละคนก็จะมีวัฒนธรรมที่ส่งสมมาจากการเรียนรู้ในบริบทสภาพแวดล้อมที่ตนเองอาศัยอยู่มาก่อนหน้านั้นๆ อยู่แล้ว

อมรา พงศาพิชญ์ (2547: 58-60) ได้กล่าวถึงบริบทของวัฒนธรรมไทยและอินเดียไว้ว่า “วัฒนธรรมมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นปัจจัยพื้นฐานในการพัฒนาชาติให้มั่นคง เพราะมีความเชื่อมโยงวิถีชีวิต ความเชื่อ แนวคิดของคน ครอบครัว ชุมชนและชาติเข้าด้วยกัน การไหลเวียนเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม และความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่เป็นการเคลื่อนตัวของกระแสโลกาภิวัตน์ โดยอินเดียถือเป็นดินแดนเก่าแก่และเป็นแหล่งอารยธรรมสำคัญของโลก เป็นต้นตอของวัฒนธรรมตะวันออก เป็นแหล่งศาสนาของโลก เป็นแหล่งกำเนิดวรรณคดีที่สำคัญ อารยธรรมเหล่านี้มีความสำคัญและมีอิทธิพลต่อดินแดนใกล้เคียงเป็นอย่างยิ่ง โดยอารยธรรมแถบลุ่มน้ำสินธุ และในสมัยต้นพุทธกาล การประกาศพระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า และศาสนาเชนของพระมหาวิระ ทำให้เกิดมีการปฏิรูปทางสังคมตามหลักธรรมคำสอนของทั้งสองศาสนาขึ้น ซึ่งภาพลักษณ์ความเป็นไทย ได้แก่ เป็นคนเอื้ออารี มีความเชื่อในพระพุทธศาสนาและอำนาจเหนือธรรมชาติ รักความสนุกสนาน ภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมของตน ให้ความสำคัญกับอาชีพรับราชการให้ความสำคัญกับชื่อ ยึดถือในเรื่องความกตัญญู และจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์

ปรัชญาและค่านิยมของสังคมไทยนั้นได้รับมาจากทาง ด้านศาสนาพุทธ ประปนกับศาสนาพราหมณ์ จากสังคมดั้งเดิมคือ ระบบศักดินา เช่น ค่านิยมการนับถือเจ้านาย ยศถาบรรดาศักดิ์ เป็นต้น จากระบบสังคมเกษตรกรรม เช่น ความเฉื่อย ขาดความกระตือรือร้น ยึดตัวบุคคล และจากความเชื่อในอำนาจ ศักดิ์สิทธิ์ โชคกลาง โดยปรัชญาและค่านิยมของสังคมอินเดียนั้น วัฒนธรรมของอินเดีย ไม่สามารถแยกปรัชญาและศาสนาออกจากกันได้ ค่านิยมของอินเดียเป็นเรื่องเหนือธรรมชาติ ยิ่งกว่าจีน และญี่ปุ่น ตามประวัติศาสตร์ยุคแรกของอินเดีย เป้าหมายที่สำคัญคือ จิตใจของมนุษย์ และการเข้าถึงสันติทางวิญญาณเป็นเป้าหมายของมนุษย์หลักคำสอนสำคัญของอินเดีย เน้นถึงความจริงที่ไม่เปลี่ยนแปลง อยู่เหนือกาลเทศะ เหนือเหตุผลทุกอย่างเป็นสิ่งที่สิ้นสุด แสดงออกเป็นถ้อยคำไม่ได้ มีลักษณะเป็นหนึ่ง สิ่งนั้นคือ พรหมหรือพรหมัน พรหมเท่านั้นเป็นสิ่งที่แท้จริง ความแท้จริงที่สมบูรณ์เป็นนามธรรม ทุกอย่าง

จะกลมกลืนกันเมื่อเข้าถึงโมกษะ คือพ้นจากพันธนาการโลก พ้นจากสังสารวัฏที่อวิชชาได้สร้างขึ้น

ความสัมพันธ์ระหว่างอินเดียและไทย เป็นความสัมพันธ์ที่ยาวนานในแง่มุมที่ลุ่มลึก เป็นความสัมพันธ์กันในมิติทางศาสนาและวัฒนธรรม ศาสนาของชาวอินเดียทั้งพุทธและพราหมณ์ ได้เข้ามามีอิทธิพลเหนือจิตใจของประชาชนแถบ อาณาจักรสุโขทัย อาณาจักรล้านนา หรือกรุงศรีอยุธยา ล้วนแต่พบว่า ชาวไทยถูกสร้างขึ้นมาจากความรู้สึกลำบากยากเย็นในกรอบของความเชื่อแบบอินเดีย ที่เสนอผ่านศาสนาพุทธและพราหมณ์ ความเป็นชุมชนไทยที่วางตัวยุบความสัมพันธ์ ที่มีหลักธรรมในพุทธศาสนาเป็นฐานรองรับ ความเป็นรัฐไทย ที่มีโครงสร้างของอำนาจที่กำหนดไว้ตามคติแห่งพุทธและพราหมณ์ ล้วนแต่เป็นผลผลิตทางความคิดจากอินเดีย ดังนั้น สังคมไทยและชาติไทยจึงเกิดขึ้นมาจากองค์ประกอบทางความเชื่อที่นำเข้ามาจากอินเดีย ชาวอินเดียเองก็ได้มีบทบาทในการสร้างสรรค์นี้ด้วยในช่วงปลายยุคอาณานิคมอังกฤษ ซึ่งมีอำนาจเหนือแผ่นดินอินเดียนั้น ชาวอินเดียได้ต่อสู้เพื่ออิสรภาพแห่งความเป็นอินเดีย ประเทศไทยได้มีส่วนโดยอ้อมคือ ได้ให้ที่พักพิงแก่นักบวชฮินดูที่ต้องลี้ภัยออกมาจากอินเดีย แล้วมาอาศัยแผ่นดินไทยอยู่ และเกิดเป็น “อาศรมวัฒนธรรมไทย-ภารต” นี้เอง ที่เป็นประจักษ์พยานทอดเชื่อมให้ชาวไทยและชาวอินเดียได้ไปมาหาสู่กันจนทุกวันนี้”

โลกในยุคปัจจุบัน เป็นโลกยุคโลกาภิวัตน์ที่มีการเกิดขึ้นของสังคมที่มีความแตกต่างกัน ซึ่งสังคมในปัจจุบันนั้นเป็นสังคมที่อยู่ท่ามกลางการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม มีการเกิดขึ้นของระบบเทคโนโลยีทางด้านการสื่อสารที่มีความทันสมัย มีการแพร่ขยายเครือข่ายทางสังคมออกไป ทำให้มนุษย์มีโอกาสดูจะต้องทำการติดต่อสื่อสารกับบุคคลที่มีพื้นฐานทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การสื่อสารข้ามวัฒนธรรม จึงเป็นเหมือนกิจกรรมที่มีบทบาทสำคัญและเป็นส่วนหนึ่งในการสื่อสารของมนุษย์ยุคปัจจุบันอย่างไม่อาจปฏิเสธได้ โดยบุคคลที่มาจากวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างกัน ย่อมจะต้องมีพื้นฐานทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกันและมีการแสดงออกซึ่งพฤติกรรมต่างๆ แตกต่างกัน

ดังนั้น มนุษย์จึงต้องคำนึงถึงเรื่องของการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมที่มีผลต่อการสื่อสารของบุคคล รวมทั้งต้องทำความเข้าใจกับวัฒนธรรมที่แตกต่างกันของแต่ละบุคคล ซึ่งจะมีบทบาทในการช่วยลดความเข้าใจผิดในการสื่อสาร และเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้มนุษย์เข้าใจถึงความแตกต่างที่เกิดขึ้นจากการแสดงออกซึ่งพฤติกรรมของบุคคลที่เราทำการสื่อสารร่วมด้วยนั่นเอง

คุน (Kuhn, T. S. 1970: 184) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนทัศน์ (Paradigm) เพื่ออธิบายหลักแนวคิดในวงการวิทยาศาสตร์ว่า การเปลี่ยนแปลงความคิด ความเชื่อในประวัติศาสตร์วิทยาศาสตร์ เกิดขึ้นภายใต้ “ความเชื่อ” ที่ยึดถือร่วมกัน ภายในกลุ่มสาขาชุมชนของตน ความเชื่อดังกล่าว สร้างให้เกิดแบบแผนของมุมมองขึ้นมาชุดหนึ่งเรียกว่า “กระบวนทัศน์” ซึ่งจะเป็นชุดความเชื่อพื้นฐาน คุณค่า เทคนิคทั้งหลายทั้งปวง หรือคือตัวแทนขององค์ประกอบอย่างหนึ่งในระบบความเชื่อพื้นฐานนั้น ที่ยึดถืออยู่ร่วมกันในหมู่สมาชิกของสาขาหรือชุมชนนั้นๆ ซึ่งจะทำหน้าที่เป็นชุดคำตอบตายตัว ที่ใช้เป็นกฎเกณฑ์พื้นฐานในการแก้ปัญหาต่างๆทางวิทยาศาสตร์ โดย คุน ได้อธิบายว่า “คนที่มีงานวิจัยอยู่ในกระบวนทัศน์เดียวกัน จะมีกฎและมาตรฐานการปฏิบัติทางวิทยาศาสตร์เหมือนกันและได้ผลออกมาเหมือนกัน” โดยในการนำเสนอทัศนะและมุมมองของผู้เขียนบทความวิชาการชิ้นนี้ มีความต้องการที่จะนำเสนอ “มิติวิถีพุทธ: การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมในความเป็นไทยและอินเดีย” ขึ้นบนฐานของกระบวนทัศน์ (Paradigm) ที่เกิดขึ้นภายใต้ “ความเชื่อ” ที่ว่าความสัมพันธ์ระหว่างไทยและอินเดียเป็นความสัมพันธ์ที่มีมายาวนานและมีแง่มุมที่ลุ่มลึก ภายใต้มิติทางศาสนาและวัฒนธรรมที่มีความเหมือนและคล้ายคลึงกันคือ “มิติวิถีพุทธ” (เป็นองค์ประกอบ 4 มิติ ที่เกิดจากการพัฒนาทั้งภายในและภายนอกตนเอง ได้แก่ ด้านกาย สังคม จิตใจ และทางปัญญา) แต่มีความต่างในเชิงการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม “ไทยและอินเดีย” ที่ซ่อนไว้อยู่ในระหว่างบรรทัดตามหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ ที่ก็ยังมีความเป็นอมตะอยู่ดังพุทธวจนที่ว่าไว้แต่ละคำพูดเป็นธรรมคุณ 6 ประการคือ “สวากขาโต ภวตาธัมโม; หมายถึงธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้วท่ามกลาง อันได้แก่ สมภา

และงามในที่สุด อันได้แก่ ปัญญา พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ ประกาศพรหมจรรย์หรือหลักการครองชีวิตอันประเสริฐ บริสุทธิบริบูรณ์สิ้นเชิง” “สันติวิสุทธิโก; หมายถึงผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดด้วยตนเอง ผู้ใดปฏิบัติ ผู้ใดบรรลุ ผู้ใดย่อมเห็นประจักษ์ด้วยตนเอง ไม่ต้องเชื่อตามคำบอกเล่าของผู้อื่น ผู้ใดไม่ปฏิบัติ ไม่บรรลุ ผู้ใดจะบอกก็เห็นไม่ได้” “อกาลิโก; หมายถึงไม่ประกอบด้วยการผู้ปฏิบัติไม่ขึ้นอยู่กับกาลเวลา พร้อมเมื่อใดบรรลุได้ทันที บรรลุเมื่อใดเห็นผลได้ทันที นั่นคือ ให้ผลในลำดับแห่งบรรลุไม่เหมือนผลไม่อันให้ผลตามฤดูกาล” “เอหิภิกขุ; หมายถึงควรเรียกให้มาดูพระธรรมเป็นคุณอัศจรรย์ของประหลาดที่ควรเชิญชวนให้มาชมและพิสุจน์หรือท้าทายต่อการตรวจสอบ เพราะเป็นของจริงและดีจริง” “โอปนยิโก; หมายถึงควรน้อมเข้ามา ผู้ปฏิบัติควรน้อมเข้ามาไว้ในใจของตนหรือน้อมใจเข้าไปให้ถึงด้วยการปฏิบัติให้เกิดขึ้นในใจ” “ปัจเจกตั้งเวทิตัพโพ วิญญู; หมายถึงอันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน ผลอันเกิดจากการปฏิบัติธรรมนั้น ทุกคนที่น้อมนำมาปฏิบัติ จะรู้ซึ่งถึงผลแห่งพระธรรมนั้นด้วยตนเอง ทำให้กันไม่ได้ เอาจากกันไม่ได้ และรู้ได้ประจักษ์ในใจของตนเอง” (พระไตรปิฎก. ม.ม.(ไทย) 12/485/450) จากความเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการต่างๆ ที่เกิดขึ้นของความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ ความเจริญอันเกิดจากความต้องการที่ไม่หยุดยั้งของมนุษย์ ความต้องการในการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ความต้องการในการเอาชนะและอยู่เหนือธรรมชาติ ทั้งหมดล้วนมีทิศทางการให้ความสนใจในการพัฒนา ที่สวนทางกับความสนใจในด้านการพัฒนาด้านสภาพจิตใจและศาสนา ซึ่งปรากฏการณ์เหล่านั้น ล้วนส่งผลให้การดำรงชีวิตของมนุษย์ห่างไกลจากศาสนามากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นด้วยสภาพความเร่งรัดที่เกิดขึ้นจากเวลาที่จำกัดกับกิจกรรมและหน้าที่ต่างๆ หรือระยะทางที่ต้องเดินทางไปยังศาสนสถาน ความเข้าใจสัจธรรมของการดำรงชีพ จึงมีความห่างไกลในมิติวิถีชีวิตแบบพุทธ ทั้งในบริบทเชิงปัจเจกบุคคลและองค์กรชุมชนมากขึ้น ภายใต้ความเจริญเติบโตทางด้านวัตถุที่ครอบงำสภาวะจิตใจของมนุษย์ ด้วยเหตุนี้เอง กิเลสที่เกิดขึ้นภายในจิตใจมนุษย์ จึงมีการสั่งสมและพอกพูนจนกลายเป็นปัญหาของจิตใจมนุษย์ และมีผลกระทบมายังสังคม จนเกิดปัญหาต่างๆ ในสังคมทั้งไทยและอินเดีย

มากมาย เช่น ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาการฆ่าตัวตาย การลักทรัพย์ คอรัปชั่น ฯลฯ

มิติวิถีพุทธ

ในความเป็น “มิติวิถีพุทธ” พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (2542: 84-85) ขององค์ประกอบ 4 มิติ ที่เกิดจากการพัฒนาทั้งภายในและภายนอกตนเอง ได้แก่ ด้านกาย; การได้ประพฤติและปฏิบัติในกิจกรรมสุขขีวิถีพุทธ ได้แก่ การสวดมนต์ การฟังธรรม การนั่งสมาธิ การเดินจงกรม การเสวนาธรรม และการตักบาตร เป็นต้น ที่ถือเป็นอารยวิถีทางด้านกายที่ดี คือ 1) ศรัทธา: ปลุกฝังศรัทธาในพระพุทธศาสนา ให้หลักความจริง ความดีงามด้วยเหตุผล 2) ศีล: ส่งเสริมความประพฤติดี มีวินัย เลี่ยงชั่วสุจริต 3) สุตะ: ส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยพุทธปัญญา 4) จาคะ: สร้างสังคมแห่งการแบ่งปัน เสียสละ เอื้อเฟื้อ มีน้ำใจ และ 5) ปัญญา: สร้างสรรค์สังคมแห่งการเรียนรู้และการดำเนินชีวิตด้วยพุทธปัญญา ด้านสังคม; พฤติกรรมในความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ หรือโลกแห่งวัตถุ โดยเฉพาะการใช้อินทรีย์ คือตา หู จมูก ลิ้น กาย ในการรับรู้ โดยไม่เกิดโทษก่อผลเสียหาย แต่ได้ผลดีส่งเสริมคุณภาพชีวิต และการฝึกอินทรีย์ให้มีประสิทธิภาพ เป็นต้น โดยพฤติกรรมในการสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคม และโลกของการใช้ชีวิต การอยู่ร่วมสังคม โดยไม่เบียดเบียนก่อความเดือดร้อน แต่ให้รู้จักมีความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนมนุษย์อย่างช่วยเหลือเกื้อกูลกันนั่นเอง จิตใจและด้านปัญญา; ถือเป็นมิติภายในที่เรียกว่า ความสุขทางใจ ได้แก่ ด้านจิตใจและด้านปัญญา การพัฒนาตนด้านจิตใจ ได้แก่ การชื่นชมยินดีกับความสำเร็จและความก้าวหน้าของคนอื่น และมีความสุขที่ได้ช่วยเหลือผู้อื่นที่มีปัญหาทุกข์ใจ รู้สึกสบายใจปลอดโปร่ง ไม่มีสิ่งมากระทบทางใจ และการพัฒนาตนด้านปัญญา ทำให้มีความสามารถกระตุ้นให้เพื่อนและคนรอบข้าง ได้ทำประโยชน์ต่อส่วนรวมโดยไม่หวังสิ่งตอบแทนและชักชวนให้เพื่อนๆ นำความรู้หรือเทคโนโลยีใหม่ๆ มาประยุกต์ใช้ทำงานกลุ่ม งานชุมชน และในงานทางสังคม เป็นต้น ซึ่งใน “มิติวิถีพุทธ” นั้นสามารถที่จะนำเอาหลักธรรมคำสอนมาปรับประยุกต์ใช้ให้มีความเหมาะสมกับบริบทในมิติต่างๆ เช่น การนำไปใช้เป็นหลักและแนวทางทั้ง

ต่อองค์กรหรือปัจเจกบุคคล เป็นต้น (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). 2546: 98) แต่ทุกสิ่งอย่างที่ได้นำไปปรับใช้นั้น ก็ยังคงยึดโยงอยู่ในหลักการที่พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสรู้ไว้ คือ “อริยสัจ, จตุราริยสัจ หรืออริยสัจ 4 ความจริงอันประเสริฐ ความจริงของพระอริยบุคคล หรือความจริงที่ทำให้ผู้เข้าถึงกลายเป็นอริยะที่มีอยู่ 4 ประการคือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค” เช่น โรงเรียนวิถีพุทธเป็นโรงเรียนระบบปกติทั่วไปที่จัดการศึกษาตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าเข้ามาใช้หรือประยุกต์ โดยดำเนินตามมรรค เป็นวิถีแห่งการดำเนินชีวิตในพระพุทธศาสนา ที่แปลว่า ทางอันประเสริฐ มีองค์ประกอบ 8 ประการ สรุปลงตรงกับ “ไตรสิกขา” อย่างบูรณาการ อันได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา ทำให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาทั้ง 4 ด้านไปพร้อมกัน ได้แก่ ทางกาย สังคม จิต และสติปัญญา มีเป้าหมายแบบบูรณาการ คือนอกจากความเป็นคนเก่ง ดี และมีความสุขด้วย (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. 2553: 5)

ความเป็นชุมชน มีมิติทั้งต่อองค์กรและปัจเจกบุคคล แต่มิได้เริ่มต้นขึ้นด้วยธรรมเนียมแห่งความร่วมมือไม่ร่วมมือ ในทางตรงกันข้าม ธรรมเนียมแห่งความร่วมมือไม่ร่วมมือ เป็นสิ่งที่ก่อรูปขึ้นทีละเล็กละน้อย จากกระบวนการทำงานร่วมกันของคนในชุมชน (คือทั้งองค์กรและปัจเจกบุคคลเกิดความร่วมมือกัน) เกิดขึ้นธรรมเนียมของความร่วมมือไม่ร่วมมือ นั้น เป็นสิ่งที่เกิดหรือพัฒนาขึ้นในระหว่าง หรือหลังจากที่คนได้มาทำงานร่วมกันในองค์กรเดียวกัน นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการแก้ปัญหาชุมชน การสร้างหรือการจัดตั้งชุมชน ฯลฯ ถือเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดสำนึกความเป็นชุมชน และยังเป็นตัวส่งเสริมให้ประชาชนและคนในชุมชนอยากทำงานร่วมกันในอนาคต โดยที่ อภิชาติ พันธ์เสน (2547: 88) ได้ให้นิยามของ “วิถีพุทธ” หมายถึง แนวทางการดำเนินชีวิตของคนไทยที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย วิถีพุทธ จึงเป็นแหล่งรวมความรู้เรื่องสังคม วัฒนธรรม ความเป็นอยู่ ภูมิปัญญาของคนไทย การประพฤติปฏิบัติ การศึกษาอบรม และการสืบทอดวัฒนธรรม จากอดีตจนถึงปัจจุบัน ดังนั้น สังคมไทยในปัจจุบัน จึงมีบางส่วนที่ตั้งคำถามว่า แล้ววิถีชีวิตชาวพุทธที่แท้จริงควรเป็นอย่างไร ซึ่งในปัจจุบัน ได้มีนักวิชาการได้เสนอแนวคิด

โดยนำหลักพุทธธรรมที่มาประยุกต์ใช้กับสภาพชีวิตที่กล่าวได้ว่า “เป็นวิถีชาวพุทธ” ดังนี้ 1) เน้นการพึ่งตนเอง 2) การเน้นการใช้ชีวิตอย่างไม่ประมาท 3) การเน้นอหิงสาหรือการละเว้นจากการสร้างเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดความรุนแรง 4) การเน้นการดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพการงานที่เป็นประโยชน์สุจริต และมีมานะอดทน หรือสัมาอาชีวะ 5) การเน้นการไม่มาเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น 6) พยายามละกิเลสและความโลภ และ 7) การเน้นความซื่อสัตย์สุจริต มีความละเอียดและเกรงกลัวการกระทำผิด เป็นต้น

นอกจากนั้น ยังมีแนวคิดที่น่าสนใจควรนำมาศึกษา เพื่อรองรับหลักการทางพุทธศาสนา ซึ่งที่ผ่านมาการสอนธรรมะไม่เน้นหรือให้ความสำคัญพระเทพเวที (ประยูร ปยุตฺโต) (2525: 255) ได้เสนอไว้ว่า ควรนำกลับมาฟื้นฟูหรือปรับปรุงให้นำไปใช้ให้ถูกต้องและอย่างแพร่หลาย คือร้อยพันหลักการเดิมที่ถูกละเลยหรือเข้าใจคลาดเคลื่อน โดยส่วนใหญ่แล้วพุทธศาสนิกชนจะให้ความสำคัญกับคุณธรรมส่วนบุคคลมาก เช่น ศีล 5 ทิศา 6 หรือพรหมวิหาร 4 แต่กลับละเลยคุณธรรมที่มีต่อส่วนรวม เช่น สาราณียธรรม 6 (หลักการอยู่ร่วมกัน) อปริหานิยธรรม 7 (ธรรมอันเป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียวของหมู่ชน) ซึ่งหลักธรรมเหล่านี้ เป็นการปฏิบัติต่อส่วนรวมที่ชาวพุทธควรให้ความสำคัญ และเข้าใจว่า หลักธรรมเหล่านี้ชี้ให้เห็นถึงหน้าที่ ที่ชาวพุทธต้องศึกษาและปฏิบัติให้ถูกต้องว่า เป็นสิ่งที่ต้องปฏิบัติต่อส่วนรวมอันเป็นประโยชน์ต่อหมู่ชนอย่างไม่เลือกชนชั้นวรรณะ ทั้งในปัจจุบันและอนาคต

การทำบุญที่ชาวพุทธ พรหมณ์ และฮินดูที่แท้จริงควรเข้าใจให้ถูกต้อง เพราะยังมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนบางประการ นั่นคือส่วนใหญ่เข้าใจว่า ต้องทำบุญด้วยเงิน และเจาะจงต้องให้พระกับวัดเท่านั้น ซึ่งในความหมายที่แท้จริงของการทำบุญนั้น นอกจากช่วยเหลือและเกื้อกูลผู้ให้แล้ว การทำประโยชน์แก่ส่วนรวมด้วยความตั้งใจจริง ไม่ว่าด้วยเงิน หรือกำลังจึงถือว่าเป็นบุญ อันเป็นสิ่งแสดงถึงวิถีชีวิตของชาวพุทธ ที่ครอบคลุมทั้งระดับพฤติกรรม จิต และปัญญา ดังแสดงไว้ 10 ประการ หรือกิริยาวัตถุ 10 ดังนี้ (พระเทพเวที (ประยูร ปยุตฺโต). 2525: 300) 1) การให้ปันสิ่งของ (ทานมัย) เช่น

การบริจาคเงินช่วยเหลือคนยากจน ทำอาหารเลี้ยงเด็กเร่ร่อน มอบทุนการศึกษา แก่เด็กกำพร้า หรือสนับสนุนองค์กรที่บำเพ็ญประโยชน์แก่สังคม 2) การประพฤติที่ดีงาม (ศีลมัย) เช่น การรักษาศีล 5 ไม่ประกอบมิชฉาอาชีพ คำกล่าวเกินควร หรือลงทุนในกิจกรรมที่เป็นโทษต่อสังคม ไม่หมกมุ่นหลงใหลในอบายมุข รักษาสิ่งแวดล้อมและสมบัติของส่วนรวม 3) การอ่อนน้อมถ่อมตน (อปายนมัย) เช่น นอกจากหมายถึงการอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ เช่นเดียวกับที่ผู้ใหญ่อ่อนน้อมต่อผู้น้อย พร้อมรับฟังและเรียนรู้จากผู้อย่างน้อยวัยวุฒิแล้ว ยังได้แก่ การให้เกียรติและเคารพซึ่งกันและกัน ไม่อวดตัวว่าร่ำรวย หรือมีอำนาจด้วยการคุยโวโอ้อวดหรือเสียงดังในที่ชุมชน หรืออ้างยศอ้างตำแหน่งใช้เส้นใช้อิทธิฤทธิ์ 4) การบำเพ็ญประโยชน์ (ไวยวัจมัย) ได้แก่ การเป็นอาสาสมัครช่วยเหลือคนชรา ช่วยเหลือเด็กหรือผู้หญิงที่ถูกกลั่นแกล้ง พาผู้ประสบอุบัติเหตุส่งโรงพยาบาล 5) การเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในบุญ (ปัตติทานมัย) ได้แก่ การส่งเสริมและเปิดโอกาสให้ผู้อื่นมีส่วนร่วมในการทำกุศล ไม่ผูกขาดในกิจกรรมดังกล่าวไว้กับตนเพียงผู้เดียว ด้วยคิดว่าผู้อื่นทำกุศลไม่ได้ ส่วนร่วมดังกล่าว ครอบคลุมตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมทำ ซึ่งจะช่วยให้ผู้ร่วมงานรู้สึกผูกพันและภาคภูมิใจในงานดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นงานในระดับครอบครัว ชุมชน องค์กร หรือระดับประเทศ 6) การยินดีในความดีของผู้อื่น (ปัตตานโมทนามัย) การชื่นชมยินดีในความเสียสละและกล้าหาญของบุคคลในสังคม 7) การพึงธรรม (ธัมมัสสวนมัย) หมายถึง การศึกษาหาความรู้ที่ส่งเสริมชีวิตให้ดีขึ้น รู้จักเลือกเฟ้นข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ สดับตรับฟังสิ่งที่เป็นความจริง ถูกต้อง และดีงาม ไม่บริโภคแต่สิ่งที่กระตุ้นเจ้าความอยากและความโกรธเกลียด 8) การสอนธรรมให้ความรู้ (ธัมมเทศนามมัย) ได้แก่ การให้ธรรมะและข้อคิดที่ดีงามแก่ผู้อื่น รวมทั้งการให้ความรู้ที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น ไม่หวงแหนประสบการณ์ หรือบทเรียนชีวิต ยินดีแลกเปลี่ยนแบ่งปันแก่ผู้อื่น ซึ่งจะช่วยให้ตนเองเกิดปัญญาเพิ่มพูนขึ้นด้วย 9) การพัฒนาจิตใจ (ภาวนามมัย) ได้แก่ การฝึกฝนตนเองให้จิตใจเกิดความสงบ ปราศจากสิ่งเศร้าหมอง ลดละกิเลส และความเห็นแก่ตัว มีความเมตตา อ่อนน้อม ตื่นตัว และรู้เท่าทันตนเอง รู้จักระงับความโกรธเกลียด

และความโลภ และ 10) การทำความเห็นให้ตรง (ทิฏฐุชกรรม) การสำรวจ ตรวจสอบ ปรับปรุงแก้ไข ความคิดเห็นให้ถูกต้อง ปราศจากอคติ รู้จักคิด หรือมองในสิ่งที่เบ็ดเสร็จ ไม่สร้างทุกข์แก่ตนเอง รวมไปถึงการพัฒนาปัญญา จนเกิดความรู้ความเข้าใจในความเป็นจริงของชีวิต ทำให้จิตเป็นอิสระและเข้าถึงความสุขอย่างแท้จริง

โดยวิธีการทำบุญในทางศาสนา ไม่เพียงแต่ครอบคลุมสิ่งที่เป็นคุณธรรมในส่วนที่เป็นปัจเจกบุคคลเท่านั้น หากแต่มุ่งไปในทางการพัฒนาชีวิตในความเป็นองค์รวมชุมชน ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกันอย่างเสียมิได้ ซึ่งความหมายดังกล่าวจะนำไปสู่ “ชุมชนวิถีพุทธ” หรือ “มิติวิถีพุทธ” คือความเจริญงอกงาม การอยู่กันด้วยดีในสังคม อันเป็นข้อพึงปฏิบัติต่อสังคม และหลักการที่สังคม องค์กร ชุมชนควรยึดถือตนเอง ดังตารางที่ 1: สรุปการเปรียบเทียบนิยามของคำว่า “วิถีพุทธ” กับ “ชุมชนวิถีพุทธ” ได้ดังนี้

ตารางที่ 1: สรุปการเปรียบเทียบนิยามของคำว่า “วิถีพุทธ” กับ “ชุมชนวิถีพุทธ”

ประเด็น	“วิถีพุทธ” (ปัจเจกบุคคล)	“ชุมชนวิถีพุทธ” (องค์รวมชุมชน)
การพัฒนาภายในตนเอง	การสวดมนต์ การฟังธรรม การนั่งสมาธิ การเดินจงกรม การเสนาธรรม และการดื่มน้ำสะอาด การมี ศรัทธา: ศีล: สุตะ: จาคะ: และปัญญา:	การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการแก้ปัญหาชุมชน การสร้างหรือการจัดตั้งชุมชน ฯลฯ
การพัฒนาภายนอกตนเอง	การใช้ชีวิตที่เรียบง่าย 5: ตา หู จมูก ลิ้น กาย ในการรับรู้ การชื่นชมยินดีกับความสำเร็จ และความก้าวหน้าของคนอื่น และมีความสุขที่ได้ช่วยเหลือผู้อื่นที่มีปัญหาทุกข์ใจ รู้สึกสบายใจปลอดภัย ไปรุ่ง ไม่มีสิ่งมากระทบทางใจ มีความสามารถกระตุ้นให้เพื่อนและคนรอบข้าง ได้ทำประโยชน์ต่อส่วนรวม โดยไม่หวังสิ่งตอบแทนและชักชวนให้เพื่อนๆ นำความรู้หรือเทคโนโลยีใหม่ๆ มาประยุกต์ใช้ทำงานกลุ่ม งานชุมชน และในงานทางสังคม	1) เน้นการพึ่งตนเอง 2) การเน้นการใช้ชีวิตอย่างไม่ประมาท 3) การเน้นโอกาสหรือการละเว้นจากการสร้างเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดความรุนแรง 4) การเน้นการดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพการทำงานที่เป็นประโยชน์สุจริต และมีมานะ อดทน หรือสืบทอดอาชีพ 5) การเน้นการไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น 6) พยายามละกิเลสและความโลภ และ 7) การเน้นความซื่อสัตย์สุจริต มีความละเอียด และเกรงกลัวการกระทำผิด

หลักพุทธธรรม	อริยสัจ 4 (ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และ มรรค) ทางสายกลางอันประเสริฐ 8 ประการ มีไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) ทำให้เกิดการพัฒนาร่างกาย จิต และสติปัญญา จนมีความเป็นคนเก่ง ดี และมีความสุข มีศีล 5 มีทิศ 6 และมี พรหมวิหาร 4	สารานุกรมธรรม 6 (หลักการอยู่ร่วมกัน) อปริหานิยธรรม 7 (ธรรมอันเป็นไปเพื่อ ความเจริญฝ่ายเดียวของหมู่ชน) มี กิรยวัตถุ 10 คือ 1) การให้ปันสิ่งของ 2) การประพฤติดีทั้งสาม 3) การอ่อน น้อมต่อตน 4) การบำเพ็ญประโยชน์ 5) การเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในบุญ 6) การยินดีในความดีของผู้อื่น 7) การ พึงธรรม 8) การสอนธรรมให้ความรู้ 9) การพัฒนาจิตใจ และ 10) การทำ ความเห็นให้ตรง รู้จักคิด หรือมองใน สิ่งที่เป็นกุศล ไม่สร้างทุกข์แก่ตนเอง และผู้อื่น รวมไปถึงการพัฒนาปัญญา จนเกิดความรู้ความเข้าใจในความเป็น จริยของชีวิต ทำให้จิตเป็นอิสระและ เข้าถึงความสุขอย่างแท้จริงทั้งต่อ ตนเองและผู้อื่น
--------------	---	--

สรุปว่า รูปแบบใหม่ของขบวนการทางศาสนาตามนัย “วิถีพุทธ” กับ “ชุมชนวิถีพุทธ” ที่ผสมผสานกับวัฒนธรรมที่หลากหลายในปัจจุบันที่มากยิ่งขึ้น โดยขบวนการศาสนาสมัยใหม่จะเน้นการตอบสนองทางจิตวิญญาณของผู้คนมากขึ้น มีรูปแบบที่แสวงหาจิตวิญญาณในโลกนี้ไม่จำเป็นต้องหลุดพ้นเพื่อโลกหน้า รวมทั้งเน้นการปลดปล่อยภาระของการแบ่งชนชั้น การผลิตความรู้ทางศาสนา การเปิดพื้นที่ให้ทั้งนักบวชและคนทั่วไปได้เข้ามามีบทบาททำกิจกรรมร่วมกัน อีกทั้งขบวนการศาสนาสมัยใหม่เน้นพหุลักษณะทางความเชื่อของการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม ซึ่งในความสัมพันธ์ระหว่างไทยและอินเดียนั้น อันถือเป็นความสัมพันธ์ที่มีมายาวนานและมีแง่มุมที่ลุ่มลึกของภายใต้มิติทางศาสนาและวัฒนธรรมที่มีความเหมือนและคล้ายคลึงกัน อาจมีการผสมผสานกันอย่างลงตัวระหว่างกิจกรรมทางศาสนากับรสนิยมของสังคมในยุคสมัยใหม่ เช่น การถือศีลกินเจ หรือเล่นโยคะเพื่อสุขภาพที่ดี ในช่วงเวลาของการจัดปฏิบัติสมาธิของสถาบันทางศาสนา เป็นต้น

วิถีพุทธ: ความเป็นไทยและอินเดีย

วิถีชุมชนชาวพุทธที่แท้จริงนั้น คือการขยายหลักธรรมบางข้อจากหลักธรรมที่ใช้กับปัจเจกบุคคล แล้วนำมาขยายให้มีมิติทางสังคมที่กว้างขึ้น คือแทนที่

จะมีความหมายเพียงแต่ละบุคคล ก็มาขยายเป็นคุณธรรมต่อสังคม ทั้งต่อความเป็นไทยและอินเดียที่เป็นความสัมพันธ์ที่มีมายาวนาน และมีแง่มุมที่ลุ่มลึกภายใต้มิติทางศาสนาและวัฒนธรรมที่มีความเหมือนและคล้ายคลึงกัน ซึ่งมีขอบเขตที่ต้องรักษาร่วมกัน เช่น ในส่วนที่เป็นรูปธรรม คือสิ่งแวดล้อมต่างๆ เช่น แม่น้ำ ลำคลอง ป่าไม้ ทรัพยากรธรรมชาติ ถนน สวนสาธารณะ ฯลฯ ส่วนที่เป็นนามธรรม คือหลักการ กฎระเบียบ ข้อปฏิบัติ กฎหมาย ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะต้องมีความเข้าใจ ความรู้ในประโยชน์และโทษ ตามหลักการทางพระพุทธศาสนา พราหมณ์ และฮินดูที่เน้นให้เล็งเห็นถึงความสำคัญ เพราะเป็นประโยชน์ส่วนตนและประโยชน์ของสังคม ความรู้สึกมีส่วนร่วมในรักษาสถาบันสมบัติในชุมชน ทั้งที่เป็นสถานที่ วัดอุทิศของ และที่สำคัญที่สุด คือวัฒนธรรม ประเพณี ภาษาท้องถิ่น สิ่งเหล่านี้กำลังจะเลือนหายไปกับกระแสโลกาภิวัตน์ แต่ถ้าหากชุมชนวิถีพุทธทั้งในความเป็นไทยและอินเดีย กลับมาให้ความสำคัญ ทุกคนตระหนักในหน้าที่ ที่ต้องรักษา หวงแหน วิถีชุมชนชาวพุทธ ก็จะไม่มีแต่เพียงแต่ชื่อเท่านั้น แต่จะยังคงอยู่ในชีวิตจิตใจของชาวไทยและอินเดียทุกคน และพร้อมที่จะพัฒนาตน องค์การ ชุมชน และสังคมให้เป็นไปตามหลักพระพุทธศาสนา พราหมณ์ และฮินดูอย่างมีคุณภาพที่ดี เพื่อนำพาตน องค์การ และชุมชนมุ่งสู่ความเป็นอริยะ อันจะเกิดความสันติสุขและความสงบสุขอย่างแท้จริงและยั่งยืนในมิติวิถีพุทธต่อไป

โดยอมรา พงศาพิชญ์ (2537: 197-206) ได้เสนอให้เห็นภาพการเคลื่อนไหวของขบวนการพุทธศาสนาในสังคมไทยว่า “การพยายามเปลี่ยนแปลงทั้งเพื่อการปรับขบวนการทำงานเพื่อสังคม และการเกิดเครือข่ายพระพุทธศาสนาที่มีเป้าหมาย เพื่อมุ่งเน้นการอธิบายคำสอนอย่างเข้มข้นขึ้น เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงเชิงการปฏิรูปทางศาสนา ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากประเทศตะวันตก ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญต่อสถาบันทางศาสนา 2 ลักษณะ กล่าวคือ (1) เกิดกลุ่มทางศาสนาที่มีความคิดอนุรักษ์นิยมเพิ่มมากขึ้น เพื่อปกป้องหลักคิดของศาสนาตนเองไม่ให้มีการแทรกแซงจากคนต่างศาสนาได้ และ(2) การปรับตัวให้ทันกับวิถีทางวัฒนธรรมของผู้คนในสังคม เพื่อคงสถานะและบทบาท

ให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคใหม่ได้ดีขึ้น สำหรับคณะสงฆ์ไทย ในปี พ.ศ. 2529 ที่ผ่านมานั้น ได้มีกลุ่มพระสงฆ์ที่ต้องการยกระดับการให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจกับชาวนาในชนบท ได้พยายามเข้าไปมีบทบาทในการร่วมแก้ไขสถานการณ์ทางการเมือง เพื่อความสงบสุขของประชาชนจึงจัดให้มีโครงการตั้งโรงสีข้าวภายในวัด ทั้งนี้มุ่งเน้นให้วัด ได้เป็นที่พึ่งให้กับประชาชน โดยวางแผนว่าจะขยายให้เกิดพื้นที่สีข้าวในวัด เพื่อบริการประชาชนให้ได้ 2,000 แห่ง”

Shristi Pukhrem (2017: 9-12) “แม้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างประเทศอินเดียและประเทศไทย ได้ถูกสถาปนาขึ้นมานานหลายศตวรรษ ความสัมพันธ์ดังกล่าวถูกยกระดับให้มีความสำคัญมากขึ้น ด้วยการดำเนินนโยบาย “มองตะวันออก” ในแง่ของประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ต้องยอมรับว่า อินเดียและไทย มีความเชื่อมโยงอย่างมากและลึกซึ้ง ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของศาสนาพุทธ วรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์ และวัฒนธรรมฮินดูที่ประเทศไทยได้รับอิทธิพลทั้งในด้านศาสนา สถาปัตยกรรม วรรณกรรม และธรรมเนียมปฏิบัติ ทั้ง 2 ประเทศยังเชื่อมโยงในแง่ของชาติพันธุ์ด้วย ในประเทศไทยมีชาวอินเดียพลัดถิ่นมากถึง 250,000 คน ซึ่งเป็นเหตุผลที่ทำให้ไทยและอินเดียมีความแนบแน่นเพิ่มมากขึ้นจากพื้นฐานทางวัฒนธรรม ในปัจจุบันสังคมไทยและอินเดีย กำลังตกอยู่ในภาวะกระแสทุนนิยม พาณิชย์นิยม และวัตถุนิยม จนขาดความภาคภูมิใจในความเป็นไทยและอินเดีย ขาดความรักและความผูกพันกับท้องถิ่น การยอมรับในภูมิปัญญาไทยและอินเดีย ภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเป็นรากเหง้าไทยและอินเดีย แต่เดิมน้อย ทุกวันนี้สังคมไทยและอินเดียได้หันไปรับวัฒนธรรมตะวันตกที่ไหลบ่าเข้ามาผ่านสื่อต่างๆ โดยปราศจากการเลือกสรรกลั่นกรอง จนเกิดการซัดสับดัดแปลงละทิ้งวัฒนธรรมเดิมรับเอาวัฒนธรรมอื่นมาเป็นของตน เกิดการครอบงำทางวัฒนธรรม ในขณะที่เดียวกันก็สร้างค่านิยมและทัศนคติที่ขัดแย้งระหว่างคนรุ่นเก่าและคนรุ่นใหม่ สภาพวิถีชีวิตไทยและอินเดีย เอกลักษณ์วัฒนธรรมที่ดั้งเดิมถูกเบียดเบียนและเปลี่ยนแปลง นำมาซึ่งปัญหาความเสื่อมโทรมทางศีลธรรม คุณธรรม และปัญหาต่างๆ อีกนานัปการ ทั้งปัญหายาเสพติด

อบายมุข ความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน สถาบันครอบครัวขาดการยึดโยงสมาชิกในครอบครัวขาดความรัก ความอบอุ่น ความเข้าใจ ความผูกพัน และครอบครัวล่มสลายในที่สุด”

ในการรักษาคุณค่าวัฒนธรรมที่ดีไว้นั้น จำเป็นต้องมีกระบวนการเรียนรู้เนื้อหา และกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสม ซึ่งจะเป็นเครื่องมือสำคัญในอันที่จะทำให้ผู้เรียนรู้ได้เข้าใจในคุณค่าที่แท้จริงของวัฒนธรรม มีทักษะ ทัศนคติ และพฤติกรรมที่พึงงาม สามารถสร้างสรรค์และเลือกสรร นำวัฒนธรรมไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสม การจัดการศึกษาที่ทำให้ผู้เรียนรู้ได้เข้าใจความหลากหลายทางวัฒนธรรม เข้าใจธรรมชาติของการเปลี่ยนแปลง จะทำให้ผู้เรียนรู้ได้เกิดความเข้าใจสิ่งแวดล้อม สามารถคิด จินตนาการ วิเคราะห์สถานการณ์และหาทางแก้ไขได้อย่างถูกต้อง รู้จักเลือกรับและเผชิญกับการเปลี่ยนแปลง และการไหลบ่าของวัฒนธรรมต่างชาติได้ สิ่งต่างๆ เหล่านี้ล้วนสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาว่า การให้ความสำคัญต่อการส่งเสริมที่นำไปสู่ระบบการศึกษา ยังไม่สามารถจัดการศึกษาให้ครอบคลุมในทุกมิติของชีวิตมนุษย์ อันรวมถึงมิติทางวัฒนธรรมและมิติทางศาสนา ในแง่คุณธรรมจริยธรรมให้แก่ผู้เรียนได้อย่างพอเพียงที่จะสามารถต้านกระแสที่ไม่พึงประสงค์ต่างๆ ได้ พื้นฐานของศาสนาซึ่งหล่อหลอมให้สังคมไทยและอินเดียนั้น มีวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมกำลังถูกกลืนหายไปกับกระแสโลกาภิวัตน์ที่ไหลบ่าจากภายนอก ดังนั้น หากสังคมไทยและอินเดียไม่เตรียมการตั้งรับให้ดีแล้ววัฒนธรรมไทยและอินเดียคงสูญสิ้นในที่สุด

เกษม วัฒนชัย (2545: 7-8) “อารยธรรมเป็นการสะท้อนพัฒนาการขั้นสูงของสังคม วัฒนธรรมและระบบการเมือง ด้วยเหตุนี้วัฒนธรรม จึงเป็นส่วนหนึ่งของอารยธรรม แต่เมื่อพูดถึงวัฒนธรรม (Culture) นั้นแท้จริงมี 2 ความหมาย ความหมายหนึ่งเป็นความหมายที่เข้าใจกันทั่วไป คือวัฒนธรรมเป็นรูปแบบหนึ่งของอารยธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่เกี่ยวกับความเชื่อ ศิลปะ ประเพณี นิยม และธรรมเนียมนิยมต่างๆ ที่สะท้อนวิถีชีวิต วิถีการคิด ความเชื่อ แล้วประติษฐ์เป็นผลผลิต ทั้งที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม ซึ่งมีความแตกต่างกันไปในแต่ละกลุ่ม หรือชุมชนต่างๆ ส่วนอีกความหมายหนึ่ง หมายถึงการพัฒนาสติ

ปัญญาด้วยกระบวนการของการศึกษาหรือการเรียนรู้ และซึมซับและสร้างวัฒนธรรมในตนเอง ในขณะที่เดียวกันก็ต้องมีการเรียนรู้ หรือการศึกษาเรื่องวัฒนธรรม เช่น การศึกษาวัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมลาว วัฒนธรรมพม่า วัฒนธรรมอินเดีย เป็นต้น เพราะฉะนั้นควรทำความเข้าใจในความหมายของทั้งสองคำนี้ให้ชัดเจนเสียก่อน"

มนุษย์เมื่อเกิดมาต้องมีการศึกษาอบรมทางวัฒนธรรมและสังคม (Socialization) คือต้องเรียนรู้ แบบแผน ประเพณี การประพฤติปฏิบัติตน วัฒนธรรมชาติ สภาพแวดล้อม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเป็นกระบวนการศึกษาตามธรรมชาติเพื่อให้รู้วิธีที่จะอยู่ร่วมกัน การศึกษาควรต้องมีทั้งการเรียนรู้และรับรู้เพื่อให้รู้ทันการเปลี่ยนแปลงของโลกและสังคมที่ไม่หยุดนิ่ง เพราะในกระบวนการโลกาภิวัตน์ไม่ได้ผ่านหน่วยงานของรัฐเข้ามาเพียงอย่างเดียว แต่เข้ามาโดยตรงถึงชุมชนและปัจเจกชนเลย จนอาจกล่าวได้ว่า โลกาภิวัตน์เป็นข้อมูลข่าวสาร (Information) และมลภาวะ (Pollution) ของโลก ซึ่งสามารถข้ามมิติเวลา และพื้นที่จากจุดใดๆ ของโลก เข้าไปสู่จุดเล็กๆ ใดๆ ได้เลย คำว่า สังคมวัฒนธรรม ไม่อาจแยกกันได้ เนื่องจากวิถีชีวิตของคน แต่ละกลุ่มต้องศึกษาเป็นองค์รวม ความเป็นวัฒนธรรมนั้น จึงรวมทั้งระบบเศรษฐกิจ ระบบสังคม และระบบความเชื่อที่เชื่อมโยงกันซึ่งเรียกว่า การบูรณาการเป็นองค์รวม (Holistic) โดยเฉพาะวัฒนธรรมท้องถิ่น และการพยายามจะมองมนุษย์ในฐานะที่เป็นปัจเจก ซึ่งเป็นสิ่งที่ผิดและผิดความเป็นมนุษย์ เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคม จะต้องอยู่ร่วมกัน โดยมีความสัมพันธ์ทางสังคม มีการช่วยเหลือกันทางเศรษฐกิจ และมีความเชื่อที่จะยึดเหนี่ยว ซึ่งแต่เดิมนั้นได้มีการให้ความเชื่อไว้ที่ว่า "วัด" เป็นศูนย์กลางที่กำหนดบทบาทดังกล่าวของสถาบันทางศาสนาและถือเป็นหน่วยทางสังคมที่ทำหน้าที่ ทั้งรวบรวมและผลิตความรู้ให้กับสังคมมาโดยตลอด การสร้างชุดความเชื่อและชี้แนวทางการดำเนินชีวิตเป็นบทบาทที่สถาบันทางศาสนามีส่วนสำคัญต่อการเสนอองค์ความรู้สู่สังคมนั่นเอง

โดยอาจกล่าวได้ว่า "มิติวิถีพุทธ" เป็นเสมือนงานทาง "พุทธศาสนาเพื่อสังคม (Engaged Buddhism)" เป็นการดำเนินงานที่ปราศจากความรุนแรง เพื่อสะท้อนและแก้ไขปัญหาที่ครอบคลุมประเด็นทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และระบบนิเวศที่ภาครัฐอาจยังไม่ได้เข้ามามีบทบาทจริงจังในการดำเนินงาน ขบวนการพุทธศาสนาเพื่อสังคม มีรากฐานมาจากการต่อสู้เพื่อความเป็นธรรม ด้วยกระบวนการสันติและสงบสุข และแสดงออกถึงการยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรม การละเลยต่อความเห็นอกเห็นใจมนุษย์ต่างศาสนิกชนที่เชื่อมโยงหลักพระพุทธศาสนา เพื่อลดปัญหาสังคมในแต่ละบริบทพื้นที่ แต่ประเด็นสำคัญที่ทำให้ขบวนการพุทธศาสนาเพื่อสังคม สามารถยืนหยัดการทำงานได้ คือการเคลื่อนไหวโดยปราศจากความรุนแรง ถึงแม้ข้อเรียกร้องหรือการบรรลุเป้าหมายบางประการเกี่ยวข้องกับประเด็นทางการเมือง หรือความไม่เป็นธรรมทางสังคมนั่นเอง

สรุปว่า วิถีพุทธ: ความเป็นไทยและอินเดีย ควรเป็นความสัมพันธ์แนวนอน ที่เรียกว่า "พี่น้องร่วมบ้าน (Village Brotherhood)" องค์กรท้องถิ่นหรือชุมชนนั้นๆ จะประกอบไปด้วย ผู้อาวุโส พระ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ครูอาจารย์ที่มีส่วนร่วมในความเป็นคนท้องถิ่นเดียวกัน การที่คนต่างถิ่นจะเข้าไปในท้องถิ่นต้องปรับตัวให้ได้ ซึ่งความสัมพันธ์แบบดั้งเดิมนั้นได้หายไปจากสังคมไทยและอินเดีย ภายใต้มิติทางศาสนาและวัฒนธรรมที่มีความเหมือนและคล้ายคลึงกัน ซึ่งมีขอบเขตที่ต้องรักษาร่วมกันเพื่อนำพาตนและชุมชนมุ่งสู่ความเป็นอารยะ อันจะเกิดความสันติสุขและความสงบสุขอย่างแท้จริงและยั่งยืน "วิถีพุทธ" บนพื้นฐานพลวัตของสังคมที่เคลื่อนไหวเข้าสู่กรอบทางสังคมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การพยายามตอบสนองกระบวนการผลิตเพื่อการส่งออกตามกระแสการพัฒนาเศรษฐกิจสมัยใหม่ ได้สร้างผลกระทบต่อบริบทและปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคมให้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง "วิถีพุทธ": ขบวนการพุทธศาสนาเพื่อสังคมการเข้าไปมีส่วนร่วมกับผู้คนในชนบท เพื่อจัดการปัญหาความยากจน การไม่ได้รับความเป็นธรรมในการมีส่วนร่วมกับการพัฒนา รวมทั้งมีส่วนสร้างภูมิคุ้มกันที่เฝ้าระวังความล่มสลายของระบบนิเวศท้องถิ่น จึงนำมา

สู่การสร้างขบวนการที่เป็นทางการและทำกิจกรรมเหล่านั้นระยะยาวในพื้นที่ต่างๆ “วิถีพุทธ”: ถือเป็นองค์กรที่มีพื้นฐานตั้งรับในการทำงาน การเผยแพร่พระพุทธศาสนาในสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ยังจำกัดอยู่เฉพาะในรูปแบบอนุรักษนิยม คือมุ่งเน้นการทำงานในที่ตั้งขององค์กรพระพุทธศาสนา และไม่มีองค์กรระดับสากลที่โดดเด่นพอจะสามารถเป็นแม่แบบคอยทำหน้าที่ระดมความคิดเห็น หรือกำหนดทิศทางการพัฒนาองค์กรที่สามารถเป็นตัวอย่างการเรียนรู้อย่างชัดเจน การสร้างความเกี่ยวข้องหรือรับรู้ทุกขันธ์ของประชาชนยังไม่อยู่ในพันธกิจขององค์กรอย่างชัดเจน “วิถีพุทธ”: สร้างกระบวนการเรียนรู้ที่สามารถพัฒนาจิตใจและศักยภาพทางความคิดให้กับปัจเจกบุคคล และองค์กรชุมชนให้เข้าใจความเป็นธรรมค่าแห่งชีวิต เรียนรู้และยอมรับความแตกต่างรอบตัวได้ด้วยอุดมการณ์และกระบวนการสร้างการประยุกต์นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาเชื่อมโยงกับสังคมอย่างเข้มแข็ง การพัฒนาให้มีขบวนการที่ตอบสนองต่อการพัฒนาคุณค่า ระบบคิด และจิตใจของสังคม ที่จำเป็นต่อการพัฒนาการให้เหมาะสมกับสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องดังตารางที่ 2: สรุปวิถีพุทธ: ความเป็นไทยและอินเดียจากความตื่นรู้ 6 ระดับดังนี้

ระดับจากความตื่นรู้	องค์ประกอบในการดำเนินงาน	แนวทางการส่งเสริม
การตื่นรู้ระดับปัจเจก	(1) การสร้างศักยภาพในชุมชน (2) การพัฒนาเด็กปฐมวัย	การส่งเสริมทางสังคม
การตื่นรู้ระดับครอบครัว	(3) สาธารณสุขชุมชน (4) การปลดปล่อยและการฟื้นฟู	การส่งเสริมเศรษฐกิจ
การตื่นรู้ระดับหมู่บ้านชนบท	(5) การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในหมู่บ้าน (6) สิ่งแวดล้อมและความหลากหลายทางชีวภาพ	การส่งเสริมเทคโนโลยี
การตื่นรู้ระดับเมือง	(7) การพัฒนาด้านการสื่อสาร	ปลูกฝังให้หลักมรรค 8
การตื่นรู้ระดับชาติ	(8) การพัฒนาการศึกษาแบบบูรณาการ	ยึดหลักอริยสัจ 4 (ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค)
การตื่นรู้ระดับโลก	(9) การทำงานเพื่อสันติ (10) การทำงานกับเยาวชนและการวิจัยประยุกต์	ส่งเสริมไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา)

โดยการตระหนักถึงบทบาทสำคัญคือ (1) บทบาทด้านอุดมการณ์ คือเป็นแรงบันดาลใจและที่พึ่งทางความคิด ความศรัทธาให้กับผู้คนในสังคม (2) บทบาทด้านวัฒนธรรม คือสร้างเครือข่ายทางสังคมที่เข้าใจการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ สามารถเป็นผู้นำในกิจกรรมการพัฒนาที่สร้างให้ชุมชน นำคำสอนทางศาสนาไปใช้ในวิถีชีวิตประจำวันได้ และ(3) บทบาทด้านการเรียนรู้ คือการนำประสบการณ์การทำงานขององค์กร ไปสู่การพัฒนากระบวนการทำงานพัฒนาภายในศาสนา และองค์กรเครือข่ายภายนอกที่เข้ามาทำกิจกรรมร่วมกัน

การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม: มิติวิถีพุทธ

การสื่อสารในทุกๆ ประเภะนั้นล้วนแล้วแต่เป็นการสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์โดยตรง และสามารถเกิดขึ้นได้ในชีวิตประจำวันของมนุษย์ทุกคน ไม่ว่าจะเป็นประเทศใด หรือวัฒนธรรมใดย่อมมีการสื่อสารเข้ามาเกี่ยวข้อง การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม เป็นการสื่อสารประเภทหนึ่งที่เกิดขึ้นกับกลุ่มคนที่มาจากพื้นฐานทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน และเป็นการสื่อสารรูปแบบหนึ่งที่เกิดขึ้นอย่างแพร่หลายในโลกยุคปัจจุบัน ที่เทคโนโลยีการติดต่อสื่อสารโทรคมนาคมรวมถึงวิวัฒนาการทางการเดินทางต่างๆ ช่วยย่อโลกของเราให้เล็กลงจนส่งผลให้คนที่อาศัยอยู่ต่างวัฒนธรรมกัน สามารถทำการสื่อสารกันได้ง่ายดายมากขึ้น จนการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมได้ขยับตัวก้าวเข้ามา มีบทบาทกับคนในสังคมโลกอย่างไม่อาจปฏิเสธได้ “ซึ่งในเรื่องการสื่อสารกับมนุษย์เป็นสิ่งที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ โดยการสื่อสารเป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งสำหรับชีวิตมนุษย์ ในการใช้ชีวิตประจำวันและการสร้างวัฒนธรรมอันหลากหลาย การสื่อสารมีรูปแบบที่หลากหลายทั้งการสื่อสารแบบวันภาษาและอวัจนภาษา โดยการสื่อสารของมนุษย์นั้น สามารถแบ่งออกได้เป็น การสื่อสารภายในบุคคล การสื่อสารระหว่างบุคคล การสื่อสารระหว่างกลุ่ม การสื่อสารสาธารณะ การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม และการสื่อสารภายในองค์กร” (Wood, J.T. 2003: 148)

“การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม (Intercultural Communication) เป็นรูปแบบการสื่อสารประเภทหนึ่ง ที่มีความสำคัญในโลกยุคปัจจุบันที่เรียกได้ว่า เป็นโลกยุคไร้พรมแดน โดยเทคโนโลยีการสื่อสารรวมถึงการคมนาคมต่างๆ มีการพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้มนุษย์ที่อยู่ห่างไกลกันคนละมุมโลก และมีพื้นฐานทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน สามารถเชื่อมโยงการสื่อสารร่วมกันได้อย่างรวดเร็วและง่ายดาย” (Jandt, F.E. 2004: 142) ดังนั้น การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม จึงเข้ามามีบทบาทกับมนุษย์ในสังคมปัจจุบันอย่างไม่อาจปฏิเสธได้ นักวิชาการได้ให้ความหมายของ “การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม (Intercultural Communication) เอาไว้ว่า การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมนั้น เป็นการปฏิสัมพันธ์แบบเห็นหน้าที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคล ที่มาจากวัฒนธรรม ความเชื่อ ค่านิยม การรับรู้ อารมณ์ และกระบวนการแสดงออกซึ่งพฤติกรรมในการมีปฏิสัมพันธ์ ทั้งการส่งข่าวสารและการรับข่าวสารทั้งที่เป็นวัจนภาษาและอวัจนภาษาระหว่างบุคคลที่มีพื้นฐานทางวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างกัน” (Ishii, S. 2006: 122) นอกจากนี้ Deardoff, D.K. (2008: 177-180) “ได้กล่าวถึงความหมายของความสามารถในการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม ซึ่งได้รับการยอมรับจากผู้เชี่ยวชาญด้านการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมว่า มีความหมายดังนี้ 1) ความสามารถในการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพและเหมาะสมในสถานการณ์ระหว่างวัฒนธรรมบนพื้นฐานความรู้ ทักษะและทัศนคติระหว่างวัฒนธรรม 2) ความสามารถในการเปลี่ยนกรอบอ้างอิงอย่างเหมาะสมและพัฒนา ประยุกต์พฤติกรรมให้เข้ากับบริบททางวัฒนธรรม การประยุกต์ การยืดหยุ่นต่อกรอบอ้างอิง 3) ความสามารถในการแนะนำแนวทางพฤติกรรมทางวัฒนธรรมและดึงดูดพฤติกรรมใหม่ๆ ในวัฒนธรรมอื่นๆ เชื่อมโยงพฤติกรรมที่ไม่คล้ายกันของคนในสังคมของตน 4) ประสิทธิภาพและความเหมาะสมของพฤติกรรมในสถานการณ์ระหว่างวัฒนธรรมที่อยู่บนพื้นฐานของความรู้ ทักษะและแรงจูงใจ 5) ความสามารถในการประสบความสำเร็จตามเป้าหมายจากการสร้างปฏิสัมพันธ์ในบริบทระหว่างวัฒนธรรม 6) ทักษะความสามารถระหว่างบุคคลในการฝึกฝนการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม การรับส่งสารได้อย่างถูกต้องเหมาะสม และ 7) การเปลี่ยนแปลง

กระบวนการที่ก่อให้เกิดความเข้าใจในประชากรโลก ความคล่องแคล่วระหว่างวัฒนธรรม (พฤติกรรมที่แสดงออกจากทักษะการสื่อสาร) การตระหนักรู้ระหว่างวัฒนธรรม (การรับรู้ เข้าใจในความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรม) และความรู้สึกระหว่างวัฒนธรรม (มุ่งประเด็นที่อารมณ์ด้านบวกเกี่ยวกับความแตกต่างของวัฒนธรรม)”

Matsumoto, D., Leroux, J., and Yoo, S.H. (2005: 15 -16)

“การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมจะประสบความสำเร็จได้นั้น คู่การสื่อสารจะต้องมีความสามารถในการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม โดยความสามารถในการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม มีความเกี่ยวข้องกับเรื่องของทักษะ ความสามารถพิเศษ และกลยุทธ์ในการที่คู่การสื่อสารจะเปลี่ยนความคิด ความรู้สึก ทัศนคติ และพฤติกรรมระหว่างบุคคลที่มีที่มาจากภูมิหลังทางวัฒนธรรมในความแตกต่างกัน ตลอดจนให้มีความเห็นคล้อยตามไปในทิศทางเดียวกัน เพื่อความสำเร็จในการสื่อสาร” ซึ่ง Penbak, S., Yurdakul, D., and Cerit, G.A. (2009: 75) “ได้นิยามความหมายของความสามารถในการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม (Intercultural Communication Competence) ไว้ว่า เป็นความสามารถในการประสบความสำเร็จและมีความเหมาะสมในการแสดงออกซึ่งพฤติกรรมการสื่อสารที่สามารถต่อตรงกับตัวตนของวัฒนธรรมอื่น หรือสามารถทำการสื่อสารในสภาพแวดล้อมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมได้”

โดย Gudykunst and Kim. 2003 (อ้างถึงใน เมตตา วิวัฒนานุกูล 2559:

85-86) ความสามารถในการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม เป็นสิ่งที่คู่การสื่อสารที่มีพื้นฐานทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ต้องพัฒนาทักษะการสื่อสารเพื่อให้ประสบความสำเร็จในการสื่อสารร่วมกัน เมื่อใดก็ตามที่คู่การสื่อสารมีความสามารถในการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม และมีการปรับตัวเพื่อทำการสื่อสารภายใต้วัฒนธรรมที่มีความแตกต่างกัน แน่นนอนว่าการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมจะประสบความสำเร็จได้ไม่ยาก แต่ทั้งนี้อุปสรรคของการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม ก็สามารถเกิดขึ้นได้ภายใต้บุคคลที่มาจากวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ซึ่งมีผลต่อการรับรู้ การตีความต่อสารที่ได้รับ รวมถึงทัศนคติและพฤติกรรม

ที่แสดงออกต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยได้สรุปอุปสรรคสำคัญที่มีผลต่อการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม ไว้ดังนี้

1. อุปสรรคด้านความรู้และความคิด (Cognitive) แบ่งออกได้เป็น (1.1) การไม่เข้าใจหรือไม่รู้ภาษาที่ใช้กัน ซึ่งถือได้ว่าเป็นอุปสรรคหลักที่มีผลต่อการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมของบุคคลที่มาจากวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน (1.2) การขาดความรู้วัฒนธรรมนั้นๆ เช่น ความไม่รู้หรือมีประสบการณ์เกี่ยวกับวัฒนธรรมนั้นเพียงผิวเผิน หรือรู้วัฒนธรรมหลักแต่ไม่มีความรู้ในรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งแตกต่างกันในแต่ละสังคมท้องถิ่น และ (1.3) ความแตกต่างทางการรับรู้และวิธีคิด แต่ละวัฒนธรรมมีวิธีคิดและการรับรู้ต่างกัน โดยเฉพาะมีวิธีในการจัดหมวดหมู่และจัดประเภทสิ่งต่างๆ ที่เห็นต่างกัน เช่น การมองแบบองค์รวมหรือมองแบบแยกส่วน

2. อุปสรรคด้านทัศนคติและความรู้สึก แบ่งออกได้เป็น (2.1) การรับรู้ที่ขาดประสิทธิภาพ เช่น การไม่ยอมเปลี่ยนวิธีคิด การคิดมองแบบเหมารวม การรับรู้แบบชาวดำ การด่วนสรุป (2.2) ทัศนคติที่เป็นอุปสรรค เช่น อคติหรือความไม่เมตตา รวมถึงการเอาวัฒนธรรมหรือชาติพันธุ์ของตนเองเป็นศูนย์กลาง และ (2.3) การขาดอารมณ์ ความรู้สึกที่เกื้อหนุนในการยอมรับความแตกต่างของคนอื่น

3. อุปสรรคด้านพฤติกรรม เช่น การไม่ใส่ใจเรียนรู้วัฒนธรรมและสิ่งต่างๆ รอบตัว การหลบเลี่ยงที่จะพบเจอคนแปลกหน้า ไม่พยายามปรับตัวให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ในวัฒนธรรมใหม่ ยึดติดกับความคิด ความเชื่อ และกรอบที่เคยปฏิบัติ ขาดการยืดหยุ่น ไม่เคารพวัฒนธรรมอื่น

สรุปว่า อุปสรรคในการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมนั้น มีองค์ประกอบจากปัจจัยต่างๆ ทั้งปัจจัยส่วนบุคคลและปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมที่ส่งผลโดยตรงต่อการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม ซึ่งอุปสรรคต่างๆ ที่กล่าวถึงข้างต้น ล้วนแล้วแต่ส่งผลต่อการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมทั้งสิ้น แต่ทั้งนี้หากคู่การสื่อสารมีการปรับตัวและมีความสามารถในการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม ย่อมสามารถก้าวข้ามอุปสรรคในการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมไปได้อย่างดี

Jandt, F.E. (2004: 214) ได้กำหนดความสามารถ 4 ประการของการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม ดังนี้

1. Personality Strength เป็นคุณสมบัติหลักของบุคคลที่มีผลต่อการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม ได้แก่ (1.1) กรอบความคิดเกี่ยวกับตนเอง (Self- Concept) หมายถึงมุมมองที่มีต่อตนเองของบุคคล (1.2) การเปิดเผยตนเอง (Self-Disclosure) หมายถึงความเต็มใจของบุคคลในการเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับตนเองสู่คนอื่น (1.3) การควบคุมตนเอง (Self — Monitoring) หมายถึงการเปรียบเทียบข้อมูลข่าวสารทางสังคม เพื่อควบคุมและประยุกต์การแสดงออกซึ่งพฤติกรรมของบุคคล และ (1.4) การผ่อนคลายทางสังคม (Social Relaxation) หมายถึงความสามารถในการแสดงให้เห็นซึ่งความกลัวเล็กน้อยๆ ที่เกิดขึ้นในระหว่างการสื่อสาร

2. Communication Skills บุคคลจะมีความสามารถในการแสดงออกซึ่งพฤติกรรมทั้งที่เป็นวัจนภาษาและอวัจนภาษา โดยความสามารถในการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมของบุคคลนั้น ได้แก่ (2.1) ทักษะในสาร (Message Skill) หมายถึงความสามารถในการเข้าใจและการใช้ภาษาและผลสะท้อนกลับ (2.2) การแสดงออกซึ่งพฤติกรรมที่ยืดหยุ่นได้ (Behavioral Flexibility) หมายถึงความสามารถในการเลือกแสดงออกซึ่งพฤติกรรมที่เหมาะสมในบริบทที่มีความหลากหลาย (2.3) การควบคุมการมีปฏิสัมพันธ์การสื่อสาร (Interaction Management) เป็นการเน้นย้ำบุคคลในเรื่องความสามารถของการมีปฏิสัมพันธ์ เช่น ความสนใจและการตอบสนองต่อสิ่งต่างๆ และ (2.4) ทักษะทางสังคม (Social Skill) หมายถึงความสามารถในการเข้าใจผู้อื่นและการดำรงไว้ซึ่งตัวตนของตนเอง

3. Psychological Adjustment ประสิทธิภาพของการสื่อสารนั้นจะเกี่ยวข้องกับการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมใหม่ๆ ของบุคคล โดยบุคคลจะต้องสามารถควบคุมความรู้สึก ที่เกี่ยวข้องกับความตื่นตระหนกทางวัฒนธรรม (Culture Shock) เช่น ความผิดหวัง ความเครียด และความท้อแท้ที่เกิดขึ้นในสถานการณ์ที่กำกวม โดยมีสาเหตุมาจากการที่บุคคลเข้ามา

อยู่สภาพแวดล้อมใหม่

4. Cultural Awareness ความสามารถในการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมของบุคคลนั้น บุคคลจะต้องมีความเข้าใจเกี่ยวกับชนบทรอบตัวของสังคม และระบบสังคมของเจ้าบ้าน ซึ่งการเข้าใจในความคิด และการแสดงออกของบุคคลอื่นนั้น เป็นสิ่งที่มีค่าจำเป็นสำหรับประสิทธิผลของการสื่อสาร

สรุปว่า การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม: มิติวิถีพุทธ มีความเกี่ยวข้องกับความสามารถในการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมของบุคคล ที่มาจากวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างกัน โดยสังคมหรือองค์กรของทั้งไทยและอินเดียที่มีบุคคล ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมเข้ามาอาศัยอยู่ร่วมกันนั้น ย่อมหลีกเลี่ยงประเด็นของการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมไปไม่ได้ ซึ่งประเทศไทยและอินเดีย หรือในทุกๆ ประเทศในโลกย่อมมีวัฒนธรรมเป็นของตนเอง ประเทศไทยนั้น ใช้มิติวิถีพุทธที่ยึดโยงอยู่ในหลักการที่พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสไว้ คือ “อริยสัจ, จตุราริยสัจ หรืออริยสัจ 4” แต่ในความเป็นสังคมชาวอินเดีย ที่เริ่มมีการเปลี่ยนศาสนามาเป็นพุทธ แต่ได้ใช้มิติวิถีพุทธบนฐานของโมกษะคือพ้นจากพันธนาการโลก พ้นจากสังสารวัฏที่อวิชชาได้สร้างขึ้น ก็เช่นเดียวกัน ในสังคมปัจจุบันที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมทั้งในไทยและอินเดีย จึงทำให้ชาวไทยและอินเดียไม่สามารถหลีกเลี่ยงการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมไปได้ แต่ทั้งนี้การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมย่อมต้องมีอุปสรรคต่างๆ ที่คู่การสื่อสารต้องมีความสามารถในการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม ดังตัวอย่างกรณี ชาวของนักท่องเที่ยวต่างชาติที่เข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทย และได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ถึงการแสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม และกรณีของคนอินเดีย เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องวรรณะ หรือชนชั้นในสังคม เป็นระบบที่เข้มงวดมานานนับพันปีแล้ว แต่ละวรรณะมีกฎเกณฑ์กำหนดระเบียบ ความประพฤติ และประเพณีในหมู่ของตนมีข้อกำหนดเรื่องการแต่งงาน อาหารการกิน การปฏิบัติทางศาสนา ผู้ที่ฝ่าฝืนกฎเกณฑ์วรรณะของตน อาจได้รับโทษหนักเบา แล้วแต่กรณี หรืออาจขับไล่ออกจากวรรณะก็ได้ ผิดกับระบบชนชั้นของสังคมของชาติอื่นๆ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงอุปสรรคในการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม ดังนั้น การที่บุคคลที่มาจากวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน

จะประสบความสำเร็จในการสื่อสารได้นั้น จะต้องมีความพร้อมที่จะเรียนรู้ถึงความแตกต่างทางวัฒนธรรมด้วยการฟังพาทังกันและกัน

อาจได้ว่า การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม: มิติวิถีพุทธ ในแต่ละครั้ง นอกจากจะเป็นการถ่ายโอนข้อมูลจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสารด้วยวิธีทางภาษาแล้ว นั้น สิ่งที่ต้องคำนึงถึงความสำเร็จในการสื่อสารอีกสิ่งหนึ่งคือ วัฒนธรรม ยิ่งถ้าวัฒนธรรมเหมือนกัน หรือใกล้เคียงกันเท่าใด ผู้ส่งสารและผู้รับสารจะยิ่งเข้าใจกันได้ดี ในทางตรงกันข้ามหากวัฒนธรรมมีความแตกต่างกันมาก ความเข้าใจกันในการสื่อสารอาจมีน้อยลงไปด้วยซึ่งวัฒนธรรมเป็นส่วนหนึ่งของสภาพแวดล้อมในสังคม ที่มนุษย์เป็นคนสร้างขึ้น มีรูปแบบที่สัมผัสได้และสัมผัสไม่ได้ สามารถถ่ายทอดออกมาได้ด้วยภาษา เสียง ท่าทาง แฝงอยู่ในความเชื่อ ความคิด ทศนคติ ค่านิยมและวิถีชีวิตของมนุษย์ โดยวัฒนธรรมจะมีการส่งต่อจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง และวัฒนธรรมจะไม่คงอยู่ในสภาพที่เหมือนเดิมผ่านกาลเวลา แต่วัฒนธรรมจะมีการปรับเปลี่ยนไปตามสภาพของสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ ซึ่งเป็นการปรับเพื่อให้เหมาะกับสังคมในปัจจุบัน

มิติวิถีพุทธ: การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมในความเป็นไทยและอินเดีย

กระบวนการทัศนวิถีพุทธที่เกิดขึ้นภายใต้ “ความเชื่อ” ที่ว่าความสัมพันธ์ระหว่างไทยและอินเดียเป็นความสัมพันธ์ที่มีมายาวนานและมีแง่มุมที่ลุ่มลึก ภายใต้มิติทางศาสนาและวัฒนธรรมที่มีความเหมือนและคล้ายคลึงกัน คือด้วยการขับเคลื่อน “จิตที่รู้ จิตที่ตื่น และจิตที่เบิกบาน” จิตที่รู้ อาจเกิดจาก เมื่อจิตใจของมนุษย์เราสงบลง ไม่หมกมุ่นกับเรื่องใดๆ ทั้งปวง จะทำให้เกิดจิตที่ตื่น เมื่อจิตของเราตื่นแล้ว จิตเราจะคิดสิ่งต่างๆ ที่ในขณะที่จิตที่เราไม่สงบสุข คิดไม่ได้ และเมื่อจิตรู้ จิตตื่น จิตเบิกบาน กระบวนการทางปัญญาจะเกิดขึ้น และนำสู่การปฏิบัติที่ทำให้จิตและปัญญาไม่อับจน กระบวนการของผู้รู้ตื่น และยังคงเสนอให้ใช้หลักพระพุทธศาสนา ที่ว่าด้วยเรื่องของ “อหิงสา” เข้ามาเป็นแนวปฏิบัติ และเฉกเช่นเดียวกับ ดร.ปี.อาร์อัมเบดการ์ ของรัฐบาลอินเดีย ที่นำหลักอหิงสามาใช้ในวรรณะของอินเดียแล้ว ยังนำหลักแห่งเสรีภาพทางสังคมทางสติปัญญา ทางเศรษฐกิจการเมือง ตลอดจนความเสมอภาคมาใช้อีกด้วย

การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญกับสังคมของไทยและอินเดียในปัจจุบันที่เทคโนโลยีต่างๆ ทำให้ทั้งชาวไทยและอินเดีย สามารถติดต่อกับคนต่างชาติ ต่างภาษา ต่างวัฒนธรรมได้ง่ายมากขึ้น โดยการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมนั้นสามารถเกิดขึ้นได้กับมนุษย์ทุกคน อย่างไรก็ตามการสื่อสารของบุคคลที่มาจากวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างกัน อาจจะมีอุปสรรคในการสื่อสาร ซึ่งการจะประสบความสำเร็จในการสื่อสารได้นั้น คู่การสื่อสารจำเป็นต้องมีความสามารถในการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม โดยความสามารถในการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมนั้น เป็นคุณสมบัติเฉพาะของแต่ละบุคคล ที่มาจากวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ที่จะต้องเรียนรู้และยอมรับถึงความแตกต่างทางวัฒนธรรมของการสื่อสารของตนเอง เพื่อประสบความสำเร็จในการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม ในมิติวิถีพุทธ: การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมในความเป็นไทยและอินเดียนั้น มีระบบทุนนิยมเป็นวิธีการที่กระจายอำนาจอย่างมีประสิทธิภาพแทรกซึมผ่านเข้ามาในระบบ แต่ผลกระทบที่ได้รับจากการนำระบบทุนนิยมมาใช้ ส่วนใหญ่ไม่ก่อให้เกิดความยุติธรรมในสังคมของทั้ง 2 ประเทศ โดยเฉพาะความไม่เท่าเทียมกันของมนุษย์ในด้านต่างๆ เช่น ความเหลื่อมล้ำทางสังคม เศรษฐกิจ รวมทั้งทางการเมือง

แต่ในกระบวนการของมิติวิถีพุทธที่เกิดขึ้นภายใต้ “ความเชื่อ” ที่ว่าความสัมพันธ์ระหว่างไทยและอินเดียนั้น มีนัยที่คล้ายคลึงกัน คือ 1) เพื่อคุณภาพชีวิต ซึ่งในที่นี้หมายถึงการบริหารแสวงหากำไรสูงสุด เป็นการแสวงหาตามหลักฆานิยมปฏิบัติ คือการบริหารตามทางสายกลาง รักษาสมดุลของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เพื่อให้มนุษย์เกิดความพร้อมพัฒนาศักยภาพทางจิตเพื่อชีวิตที่ดีงาม 2) เพื่อมุ่งบรรลุจุดมุ่งหมายสูงสุด ให้หลักอรรถที่บรรลุ 3 ระดับ คือ ทิฏฐิธัมมิกัตถะ การนำไปสู่ความเสถียรภาพ สัมปรายิกัตถะ การนำไปสู่ประโยชน์ทางจิตใจในทางคุณธรรมและคุณภาพชีวิตและปรมาตถ์ ความเป็นอิสระของจิตใจมนุษย์ และ 3) เพื่อการแก้ปัญหาของมนุษย์ การแสวงหากำไรสูงสุดจะต้องคำนึงถึงว่า เป็นการแสวงหาแบบพอดีให้องค์กรอยู่รอด เรียกว่า เป็นภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม หรือภาวะสันติภาพ และสันติสุขนั่นเอง

สรุปว่า มิติวิถีพุทธ: การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมในความเป็นไทยและอินเดียเกิดจากกระบวนการที่คล้ายคลึงกันคือ “ความเชื่อ” เพื่อที่จะหยุดระบบที่ได้สร้างความเหลื่อมล้ำแต่หันกลับมาให้ความ “เป็นมิตรกับธรรมชาติ” โดยการเคารพในธรรมชาติ สมานฉันท์ธรรมชาติ ชัดเกลารจิตใจมนุษย์ ไม่ให้ลุ่มหลงในกิเลส ซึ่งหลักการของศาสนาพุทธ พรหมณ์ และฮินดู ถือเป็นศาสนาแห่งการเปลี่ยนแปลง เป็นหนทางที่ทำให้มนุษย์เกิดปัญญา ทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ แต่เป็นเรื่องที่ไม่ง่ายมากที่จะมีจิตใจให้มีสติจะต้องหมั่นเพียร การมุ่งเน้นแนวทางการบริหารวิถีพุทธเป็นแกนหลักที่ใช้โยงจิตปัญญาในองค์กรนำสู่ทางสายกลาง จึงอาจจะมีปัญหาในการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมในความเป็นไทยและอินเดียเกิดขึ้นได้ แต่รอบเงื่อนไขหลักการมิติวิถีพุทธที่ทั้ง 2 ประเทศนำมาปรับใช้กัน ล้วนแล้วแต่มาจากฐานกระบวนการที่คล้ายกันคือ รอบรู้ รอบคอบ ระวังระมัดระวัง และเงื่อนไขคุณธรรม ความซื่อสัตย์ สุจริต ขยัน นำไปสู่เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม สมดุล มั่นคง ยั่งยืน นั่นเอง

ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า มิติวิถีพุทธ: การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมในความเป็นไทยและอินเดียนั้น ถือเป็นวัฒนธรรมทางความคิดและค่านิยมที่ชาวไทยและอินเดียสร้างขึ้นมา เพื่อช่วยในการดำรงชีวิตอยู่ในสังคม และเพื่อต้องการให้ตนเองเป็นที่ยอมรับของคนในสังคม ต่อสิ่งที่คนในสังคมเห็นว่าเหมาะสมและถูกต้อง วัฒนธรรมในความเป็นไทยและอินเดียนั้น เกิดจากการเรียนรู้ผ่านพฤติกรรม การปฏิบัติ สัญลักษณ์ และภาษาที่เปรียบเสมือนเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่ใช้ในการสื่อสารระหว่างบุคคล ให้มีความรู้ความเข้าใจ และคิดอย่างเป็นระบบทำให้ชาวไทยและอินเดียที่อยู่ในสังคม สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีระเบียบ แบบแผน โดยวัฒนธรรมจะมีการส่งต่อจากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่งแต่วัฒนธรรมจะไม่อยู่นิ่ง จะมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ทำให้ชาวไทยและอินเดียต้องปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ตามกระบวนการถ่ายทอดและตีความหมายปฏิสัมพันธ์และสัญลักษณ์ระหว่างชาวไทยและอินเดียที่มาจากวัฒนธรรมที่ต่างกันภายใต้บริบททางการสื่อสารหนึ่งๆ ตามความแตกต่างของลักษณะการให้ความหมาย และพฤติกรรมในการสื่อสาร เพราะผู้ส่งสารและผู้รับสารที่มาจากวัฒนธรรมต่างกัน การสร้างความเข้าใจร่วมกันของการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมนั้น ผู้ส่งสารและผู้รับสารจะต้องมีทัศนคติที่ดีต่อกัน และจะต้องไม่มีความรู้สึกว่าเด่นกว่าหรือด้อยกว่าในการ

มีปฏิสัมพันธ์โดยเฉพาะในกลุ่มความแตกต่างนั่นเอง

สรุป

มิติวิถีพุทธ: การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมในความเป็นไทยและอินเดียนั้นต่างถูกระบบทุนนิยมที่เป็นพื้นฐานของกิเลสอย่างแท้จริง ถูกเคลื่อนด้วยตัณหาและแรงอิทธิพลผ่านเข้ามาในระบบของทั้ง 2 ประเทศ แต่หลักการพื้นฐานทางศาสนาของทั้ง 2 ประเทศ ถือเป็นหลักการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมในความเป็นกระบวนทัศน์ที่ใช้เหตุผลตนเอง มากกว่าศรัทธาต่ออำนาจเหนือธรรมชาติ ที่อยู่นอกตัวตน และสร้างความสัมพันธ์ที่ดีให้ธรรมชาติให้ถูกต้องตามหลักการทางศาสนาเพื่อก่อให้เกิดดุลยภาพและเพื่อการดำรงอยู่ที่ดีของมนุษย์บนพื้นฐานธรรมชาติดั้งเดิม คือการใช้ศักยภาพด้านทรัพยากรที่มีอยู่มาแปรรูป ทำให้เกิดดุลยภาพในระบบเศรษฐกิจ ผลิตภัณฑ์ปฐมภูมิมีมูลค่าเพิ่ม เน้นศูนย์กลางการผลิต และเพิ่มประสิทธิภาพใช้แรงงานฝีมือ ในความเป็นระบบเกษตรอุตสาหกรรมใหม่ และปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากการเข้าสู่วัฒนธรรมใหม่ที่แตกต่างของบุคคล องค์กร และชุมชน ถือเป็นภาวะที่บุคคล องค์กร และชุมชนคับข้องใจ ผิดหวัง วิตกกังวล และต่อต้านวัฒนธรรมที่ตนไม่คุ้นเคย โดยอาจเกิดขึ้นทันทีทันใดหรือหลังจากประสบวัฒนธรรมใหม่เมื่อเวลาผ่านไประยะหนึ่ง หากบุคคลไม่สามารถจัดการความแตกต่างได้จะส่งผลกระทบต่อร่างกายและจิตใจ และนำมาสู่ความแตกต่างทางวัฒนธรรม (Culture shock) ได้นั่นเอง

บรรณานุกรมอ้างอิง

- เกษม วัฒนชัย, พณฯ องคมนตรี ศาสตราจารย์นายแพทย์. (2545). "รายงานการประชุมทางวิชาการเรื่องทิศทางการพัฒนาระบบการศึกษาในกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลง : สกศ.". กรุงเทพฯ: สำนักนโยบาย แผน และมาตรฐานการศึกษา ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- ชินทุทัย กาญจนจิตรา. (2554). "เผยคนไทยอายุยืนขึ้น ชายเฉลี่ย 69 หญิง 76 ด้วย มะเร็ง-อุบัติเหตุสูง". มติชนออนไลน์ (2554, มิถุนายน 12).

- มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์.
- ม.ม.(ไทย) สุตตปิฎก/มขนิพนธ์/มขนิพนธ์ปกเกล้า เล่ม 12/ข้อ 485/หน้า 450 กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2546). "พุทธธรรม". กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2525). "พุทธศาสนากับสังคมไทย". กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2542). การศึกษาเพื่อสร้างบัณฑิตหรือการศึกษาเพื่อเพิ่มผลผลิต พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2553). "ข้อเสนอการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (พ.ศ. 2552 — 2561)". กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.
- อมรา พงศาพิชญ์. (2547). ความหลากหลายทางวัฒนธรรม พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อมรา พงศาพิชญ์. (2537). วัฒนธรรม ศาสนาและชาติพันธุ์: วิเคราะห์สังคมไทยแนวมนุษยวิทยา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Adam, S. (1978). Powers of the Mind. New York City: Arrangement with Random House.
- Deardoff, D.K. (2008). "Intercultural Competence — The key competence in the 21st Century ?." (On line) available at : http://www.bertelsmann-stiftung.de/bst/de/media/xcms_bst_dms_30238_30239_2.pdf, September 3, 2020.
- Ishii, S. (2006). "Complementing Contemporary Intercultural Communication Research with East Asian Sociocultural Perspectives and Practice." China Media Research : 13-20.
- Jandt, F.E. (2004). An Introduction to Intercultural Communication : Identities in a Global Community. 4th edition. Sage Publication.

- Kuhn, T. S. (1970). *The structure of scientific revolution*. (2nd edition, enlarged)
Chicago: The University of Chicago Press.
- Matsumoto, D., Leroux, J., and Yoo, S.H. (2005). "Emotion and Intercultural Communication." *Handbook of Applied Linguistics*. Volume 7, (October 2005) : 15 -38.
- Penbak, S., Yurdakul, D., and Cerit, G.A. (2009). "Intercultural Communication Competence : A Study about The Intercultural Sensitivity of University Students based on their education and international experience." *European and Mediterranean Conference on Information Systems*. July 13-14, 2009.
- Shristi Pukhrem. (2017). *India -Thailand Relations: A Strategic Review*. India Foundation, Jawaharlal Nehru.
- Wood, J.T. (2003). *Communication in Our Lives*. Thomson Wadsworth.